

*Щербань Анастасія Віталіївна, Кулакевич Юлія Анатоліївна,
студентки 4 курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., професор Сафончик О. І.*

ВИЗНАННЯ НІКЧЕМНОГО ПРАВОЧИНУ НЕДІЙСНИМ ЗА РІШЕННЯМ СУДУ

Проблема теоретичних та практичних аспектів визнання правочину недійсним, а також питання про визнання нікчемності правочинів як на підставі положень закону, так і про необхідність визнання таких правочинів недійсними у судовому порядку, є досить актуальною в науковій та юридичній літературі.

Метою даного дослідження є визначення правових проблем інституту про визнання правочину недійсним, і розроблення узагальнених підходів до їх розв'язання, адже вирішення спорів щодо дійсності правочину належить винятково до компетенції суду.

Дослідженням цього питання приділяли свою увагу такі вчені та науковці, як Н.Ю. Голубєва, І. В. Давидова, Т.С. Ківалова, Н.С. Хатнюк, М. В. Рабінович, Є.О. Харитонов та інші.

На сучасному етапі розвитку цивільного законодавства і цивілістичної доктрини України переважає думка про те, що недійсність правочину встановлюється судом, а його нікчемність визнається законодавством.

Відповідно до ст. 16 ЦК України одним із способів захисту цивільних прав та інтересів є визнання правочину недійсним. Підстави, умови, правові наслідки недійсності правочинів визначаються нормами глави 16 ЦК «Правочини» (ст.ст. 215-236) [1].

З огляду на складність питання та проблематику щодо недійсності правочинів, Пленум Верховного Суду України прийняв Постанову «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» [2].

Правочин визнається нікчемним тоді, коли його вчинення не спричиняє правових наслідків, передбачених законом, у зв'язку із протиправністю або іншими недоліками юридичного характеру, незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним.

Згідно з ЦК України, суди повинні розмежовувати такі види недійсності правочинів як: нікчемні правочини – якщо їх недійсність встановлена законом (ст.ст. 219, 220, 224), та оспорювані – якщо їх недійсність прямо не встановлена законом, але одна із сторін чи будь-яка інша заінтересована

особа заперечує їх дійсність на підставах, встановлених законом (ст.ст. 222, 223, 225).

Дійсність або недійсність нікчемного правочину визначається відповідно до закону і не залежить від волі сторін. Суд з власної ініціативи, на основі власних переконань і матеріалів справи, має право встановлювати, які саме наслідки недійсності нікчемного правочину будуть застосовуватися у кожному окремому випадку. Варто зазначити дві групи правових наслідків недійсності правочину, які можна поділити на: загальні (основні) – двостороння реституція та спеціальні (додаткові) – відшкодування збитків та моральної шкоди.

Деякі автори, зокрема Н.С. Хатнюк, вважає: *«У судовому порядку підтвердження нікчемності правочину не є обов'язковим, але за ініціативи його учасників або третіх осіб закон не позбавляє можливості їх звернення в суд для отримання рішення, яке підтвердить факт нікчемності»*. Зовсім протилежної думки притримуються інші науковці та правники, які вказують на те, що визнання судом нікчемного правочину недійсним є неможливим, так як такий спосіб не передбачений способами захисту прав та інтересів осіб, що містяться в ч.2 ст.16 ЦК України [3]. Ці ж науковці звертають увагу на неправильність застосування на практиці цієї статті ЦК, в якій вказується порядок визнання правочину недійсним, але і не уточнюється, що такий спосіб захисту прав притаманний лише оспорюваним правочинам.

На нашу думку, рішення про визнання нікчемного правочину недійсним має постановляти суд, таким чином він констатує факт недійсності такого правочину, а тому, надає можливість особам, що заінтересовані, здійснити захист своїх порушених прав шляхом застосування правових наслідків недійсності правочину, що передбачені законом.

Також ми вважаємо, що слід погодитися із твердженням М. В. Рабіновича, який зазначає, що *«в одних випадках правочин недійсний за його природою й суд зобов'язаний визнати його таким, а в інших правочин може бути визнаний недійсним лише за умов виникнення суперечностей з приводу його недійсності»*.

Іноді встановлення правових підстав нікчемності правочину здійснюється бланкетними правовими нормами, які відсилають до інших правових норм, тому такі підстави нікчемності правочину характеризуються не зовсім чітким змістом, що передбачає доволі багато варіантів їх тлумачення, а в разі виникнення спору потребує звернення до суду для його вирішення [4].

Таким чином, положення цивільної доктрини про нікчемність правочину більшою мірою характеризується дискусійністю її положень. Але часто

підстави нікчемності правочину є достатньо конкретизованими і не допускають їх множинного тлумачення. Однак саме ця множинність тлумачення підстав нікчемності правочину спричиняє можливість заперечувати наявність підстав нікчемності правочину, що надає учасникам цивільних відносин перспективу звертатись до суду з позовом про визнання правочину нікчемним.

В законі відсутні чіткі критерії визнання правочину нікчемним повністю чи в певній частині, що є досить важливим, а тому, під час виникнення спору з приводу тлумачення змісту прав і обов'язків згадані обставини підлягають встановленню судом.

Отже, аналізуючи дану статтю, можна прийти до висновку про те, що рішення суду стосовно визнання факту нікчемності договору є необхідним, і це надасть можливість заінтересованим особам застосовувати певні наслідки недійсності нікчемного правочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 вересня 2018 р.: (ОФІЦ . ТЕКСТ). – К.: ПРАВОВА ЄДНІСТЬ, 2018. – 305 с.
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» від 06 листопада 2009 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.
3. Давидова І. В. До питання про недійсність правочинів, вчинених без дозволу органу опіки та піклування / І. В. Давидова // Часопис цивілістики. – 2017. – Вип. 22. – С. 51-55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_22_12.
4. Цивільне право України: Навчальний посібник / За ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. – К.: Істина, 2012. – С. 364.